

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЯ**

**«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
НАУКИ І ОСВІТИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

ВИПУСК 89

27 грудня 2022 р.

м. Переяслав

2. Медіація в Україні: ефективність та майбутні перспективи розвитку. *Щотижнева газета «Закон і Бізнес»*: офіційний сайт. URL: <https://zib.com.ua/ua/142914.html> (дата звернення: 25.12.2022)

3. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т.Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: «Екологія». 2019. 456 с.

4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

5. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 260-267.

УДК 347.64

*Наталя Михайліченко
(Бердянськ, Україна)*

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДІЛУ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У статті розглядаються особливості договірної регуляції поділу майна подружжя за законодавством України; способи та форми поділу майна подружжя. Автор розглянув сутність договору утримання, договору про поділ майна подружжя, договору поділу спільного майна набутого особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Ключові слова: сім'я, шлюб, подружжя, договір, правовідносини, майно.

The article examines the peculiarities of the contractual regulation of the division of marital property under the legislation of Ukraine; methods and forms of division of marital property. The author considered the essence of a maintenance agreement, an agreement on the division of marital property, an agreement on the division of joint property acquired by persons who are in de facto marital relations.

Key words: family, marriage, spouse, contract, legal relations, property.

Попри легальний режим поділу майна подружжя чи виділ частки широко використовується договірне їх регулювання. Основна проблема регулювання цих правовідносин полягає у індивідуальній підставі набуття прав на набуте майно та потребі його використання іншими членами сім'ї і врахування праці на благо сім'ї та її обслуговування. Саме тому у ст. 60 СК України на рівні презумпції встановлено, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від поважних обставин, що перешкоджали накопиченню майна одним з подружжя. Водночас, така презумпція обходиться договорами про поділ/розподіл майна, особливо, якщо майно набуто сумнівними шляхами і зареєстроване на батьків одного із подружжя. Компроміс полягає у тому, що залежний із подружжя, здебільшого жінка, не може захиститися і погоджується на нерівність часток.

Тоді, зважаючи на поверхневу регламентацію сімейних правовідносин у СК України, необхідне добре розроблене договірне врегулювання поділу майна незареєстрованого подружжя, яке працюватиме на рівні з законодавчим. Проте, не завжди йдеться про договір, а про орієнтацію на встановлені звичаями та законодавством правила про спільну власність. Договірне врегулювання стосунків, принаймні, гарантуватиме права жінок, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, адекватно відобразатиме статистику про позашлюбні відносини.

Українське суспільство переважно відповідає світовим тенденціям у зміні шлюбних відносин. Нормативний нігілізм, насамперед, охоплює галузь родинних відносин у найбільш

урбанізованих та європеїзованих спільнотах» [10, с. 6]. З вище доведених положень слідує актуальність аналізу майнових конфліктів у фактичних шлюбних відносинах – поділ майна, утримання подружжя, надання кредиту без згоди співмешканця, поділ боргових зобов'язань співмешканців, тощо. У останньому випадку доречно нормативно закріпити те, що за відсутності згоди на взяття кредиту, кредитні зобов'язання між співмешканцями не є спільними.

Щодо механізму правового регулювання в правовій науці склались певні загальнотеоретичні та галузеві підходи як: 1) взята в єдності сукупність правових засобів, якими забезпечується правовий вплив на суспільні відносини, що складається з юридичних норм, правовідносин, актів реалізації суб'єктивних прав та здійснення юридичних обов'язків, правосвідомості та правової культури; 2) сукупність елементів, зв'язків і динамічних закономірностей, необхідних та достатніх для врегулювання одного елементарного акту поведінки; 3) послідовний ланцюг зміни окремих правових явищ: норма права, що регулює цивільні правовідносини; юридичний факт – права та обов'язки учасників цивільних правовідносин – реалізація прав та виконання обов'язків – а, за необхідності, захист порушеного права чи охоронюваного законом інтересу [6, с. 43]. Очевидно, що всі вказані та інші елементи: є ланками одного і того ж правового явища більш високого порядку – регулюючого впливу норм позитивного права; вони взаємопов'язані і впливають один на одного і тим становлять певну системну категорію, яка врівноважує права та обов'язки учасників правовідносин.

Т. Ариванюк встановлює три способи поділу майна подружжя в судовому порядку – 1) поділ в натурі; 2) поділ в натурі за умови компенсації виділеного майна; 3) поділ речей з урахуванням їх вартості та частки в спільному майні [1, с. 13]. На наш погляд, тут упущено договірний вибірковий без компенсацій поділ майна.

Досліджуючи проблематику зазначимо про необхідність дослідження альтернативних договірних форм поділу майна подружжя та встановлення загальних (по суті процесуальних та матеріальних) принципів поділу майна подружжя. Наприклад, доречно було б залишити можливість суб'єктам шлюбних відносин укладати договір про спільне проживання та ведення спільного господарства, так як він спрямований врегульовувати майбутні відносини та здатен охопити регулювання не лише поділу майна подружжя, а особливо відносини з іноземним елементом. Тим більше, що країни ЄС визнають за своїм законодавством такий договір.

Професорка І. Жилінкова відмітила, що «сімейне право базується на єдиному методі правового регулювання – методі диспозитивності», характерному галузям приватного права [2, с. 5]. Тож допустимо, що відносини подружжя підлягають також договірному врегулюванню. Розширення основ диспозитивності все далі набуває ширшого практичного застосування та поширюється на все більшу кількість договорів у цивільному праві. В своїй книзі І. Спасибо-Фатєєва визначила, що з урахуванням того, що далеко не всі сімейні відносини можуть бути піддані правовому впливу, при формуванні теорії сімейних договорів більше значення буде мати дослідження критеріїв здатності окремих видів сімейних відносин стати предметом правового регулювання [9, с. 164].

З приводу цього, охоплюють проблематику договірних відносин подружжя з урахуванням інтересів інших членів сім'ї, роботи з договірного права О. Олійник та Г. Ахмач. Проте, внаслідок аналізу правових доктрин відкритими для дослідження залишаються питання договірного та легального врегулювання поділу майна українського та інтернаціонального подружжя, врегулювання таких аспектів стосовно осіб з подвійним, а то й потрійним громадянством, представників мусульманського права. Україна забороняє подвійне громадянство. Проте його порушення призводить до привілею щодо застосування права за прив'язкою *lex nationalis* обирати між правом не однієї країни громадянства, а декількох. Подружжя може не мати спільного громадянства і спільного місця проживання, що передбачено ст. 61 ЗУ «Про міжнародне приватне право». Тоді спір вирішується за правом найбільш тісного зв'язку, наприклад, за місцем розташування нерухомості. Якщо

засади шлюбу. Це означає, що особливий правовий статус в Україні держава та право надають саме сім'ї, під охорону підпадає саме сім'я, а не шлюб. Тому укладення договору про спільне проживання та ведення спільного господарства не суперечить Конституції України.

З позиції українських службовців очевидно, що вони солідарні з вище цитованими закордонними колегами, поділяють таку ж точку зору: «Однак «легалізацію» незареєстрованого шлюбу теж не можна допустити, оскільки надання фактичному подружжю таких самих прав, як і зареєстрованому, означало б дискримінацію шлюбу, позбавляло б сенсу наступне його оформлення. Крім того, поширення правового регулювання, адресованого законному подружжю, на відносини між фактичним подружжям невідворотно призведе до втрати юридичних критеріїв для розмежування шлюбів, що відповідають вимогам держави і тих, що набувають її правового захисту без реєстрації. Таким чином, позбавляється сенсу використання інституту визнання шлюбу недійсним». На думку О. Митрофанової, проблематичною стане реалізація принципу моногамності шлюбу. Судова практика скоріше за все зустрінеться із значними труднощами юридичного та етичного характеру при вирішенні спорів, пов'язаних з наслідками «фактичних шлюбів». Далі вона вказала таке: «Отже, зацікавленість держави у реєстрації шлюбу повинна виражатися в її можливості впливати на шлюбні відносини в такому напрямі, який був би корисний і необхідний для суспільства та окремої людини. Зокрема, така можливість є гарантом забезпечення їх стабільності, охорони прав та інтересів подружжя і їхніх дітей» [4].

Тому договір про спільне проживання та ведення спільного господарства не суперечить Конституції України, проте у певній мірі наближує фактичні шлюбні відносини до шлюбу, але не самостійно, а на підставі ст. 74 СК України. З точки зору дискримінації інституту шлюбу і позбавлення його особливого правового статусу у суспільстві, то обговорюваний договір може діяти лише у рамках ст. 74 СК України і за обсягом прав фактичного подружжя не урівнює його з законним подружжям, не забезпечує йому той правовий статус, що шлюбний договір. Тому виключення положення щодо договору про спільне проживання та ведення спільного господарства у Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України не суперечить Конституції України, у свою чергу, має переваги та недоліки. Варто зауважити, що, по-перше, правове регулювання, адресоване законному подружжю, не може поширюватись за допомогою договору про спільне проживання та ведення спільного господарства на фактичне подружжя, бо ст. 74 СК України не надає йому правового статусу подружжя, а лише прирівнює їх. Тому утвердження особливого правового статусу шлюбу у суспільстві залежить не від дозволу укладення договору про спільне проживання та ведення спільного господарства, а швидше від правової регламентації ст. 74 СК України.

Навпаки, прирівнювання у правах фактичного подружжя до подружжя ст. 74 СК України потребує його практичної легітимізації для урегульованого функціонування інституту фактичних шлюбних відносин. Тому пропонуємо визнати договір утримання, договір про поділ майна подружжя, договір поділу спільного майна набутого особами, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах як засіб легітимізації їх шлюбних відносин. Правове регулювання цих відносин необхідно посилити не лише цими засобами, а й прописаними процесуальними нормами для механізму їх легітимізації. Так, визнано договір про спільне проживання та ведення спільного господарства однією з підстав того, що майно набуто під час проживання однією сім'єю у Порядку вчинення нотаріальних дій.

Отже, у договірному правовому режимі майна суб'єктів шлюбних відносин аналогом «cohabitation contract» – договору про спільне проживання, для фактичного подружжя в ЄС, (що відрізняються від шлюбного контракту подружжя – «marriage contract» суб'єктним складом) в українському законодавстві був договір про спільне проживання та ведення спільного господарства чоловіка та жінки, які не перебувають у шлюбі між собою. Із затвердженням Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України № 282/20595 22 лютого 2012 р. цей вид договору зараз не передбачений. Більше того, не передбачений жоден альтернативний договір.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ариванюк Т. О. Деякі особливості укладення угод по відчуженню спільного майна подружжя. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. Острог, 2001. Вип. 2, ч. 2. 185 с.
2. Жилінкова І. В. Корпоративні правовідносини в аспекті подружніх. *Юридичний вісник України*. 2008. № 3. С. 6-7.
3. Копейчиков В. В. Правознавство: підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 753 с.
4. Митрофанова О. І. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин. URL: <http://www.minjust.gov.ua/8795>
5. Некрасова О.В. Застосування цивільного законодавства до врегулювання сімейних правовідносин: теорія та практика. *Судова практика*. 2013. №3. С. 53-55.
6. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. Київ : Правова єдність, 2009. 112 с.
7. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України № 296/5 від 22 січня 2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>
8. Стефанчук Р.О. Цивільне право України: навчальний посібник. Київ : Прецедент, 2005. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/Konspekt/CPU/006.htm>
9. Харьковская цивилистическая школа: право собственности: монография / кол. авторів; відп. ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков : Право, 2012. 424 с.
10. Щербина В.В. Норми та девіації сучасного шлюбу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Запоріжжя, 2008. 20 с.